

pripravil Marijan F. Kranjc

Frank van Krevel –

nizozemski Slovenec, prvi promotor Slovenske vojske v tujini

Naslov je zares malce nenavaden, saj nizozemski Slovenec Frank van Krevel, po domače France Krevelj, ni vojak SV. Še več, nikdar ni nosil vojaške uniforme!

Te dni je prejel v slovenskem veleposlaništvu v Den Haagu na Nizozemskem iz rok predsednika RS, gospoda Danila Türka, visoko odlikovanje za izjemne zasluge kot predsednik UO Komiteja za priznanje Slovenije.

Ukaz Predsednika RS glasi takole:

Z ukazom št. 094-06-40/2011-1 z dne 28. november 2011

PRESEDNIK REPUBLIKE SLOVENIJE

odlikuje

Skupino Nizozemcev slovenskega rodu in njihove partnerje,
člane Komiteja za priznanje Republike Slovenije

z

REDOM ZA ZASLUGE

za njihov prispevek pri seznanjanju nizozemske splošne in politične
javnosti na poti Republike Slovenije k njenemu mednarodnemu priznanju.

Ljubljana, 29. 11. 2011

Dr Danilo Türk
PRESEDNIK

Pisna utemeljitev glasi takole:

Predsednik Republike Slovenije dr. Danilo Tiirk je na podlagi sedme alineje prvega odstavka 107. člena Ustave Republike Slovenije ter 4. točke 7. člena in 10. člena Zakona a odlikovanji/z Republike Slovenije - ZOdl-UPB1 (Uradni list RS, st. 69/04) odločil, da

RED ZA ZASLUGE

prejme

Skupina Nizozemcev slovenskega rodu in njihovi partnerji, člani Komiteja za priznanje Republike Slovenije, za njihov prispevek pri seznanjanju nizozemske splošne in politične javnosti na poti Republike Slovenije k njenemu mednarodnemu priznanju.

Komite za priznanje

*Slovenije je bil ustanovljen 7. julija 1991 v Nieuwegein-u z namenom pridobiti na Nizozemskem družbeno in politično podporo za priznanje Slovenije kot samostojne države ter istočasno nuditi Slovenji v prvem obdobju njenega obstoja pomoč na humanitarnem, gospodarskem in vseh drugih področjih. Prvotna skupina trinajstih ustanovnih članov, ki jo je vodil predsednik Komiteja **Frank Van Krevel** je novembra 1991 štela že 63 registriranih članov, organiziranih po različnih področjih dela.*

Komite se je takoj angažiral pri vzpostavljanju stikov z nizozemskimi političnimi predstavniki. Opravil je številne pogovore s člani parlamenta in predstavniki vlade, njegovi člani so kot gosti nastopili na zasedanjih pristojnih parlamentarnih odborov, jeseni 1991 so organizirali tudi obisk slovenske parlamentarne delegacije v nizozemskem parlamentu v Haagu. Obenem pa so člani Komiteja skrbno vzdrževali stike z nacionalnimi, regionalnimi in lokalnimi mediji, v katerih so objavljali avtorske članke, pa tudi pisma bralcev ali organizirali intervjuje in tiskovne konference ob posebnih priložnostih.

Prek kontaktov z nizozemsko vlado je Komiteju uspelo Slovenijo vključiti v program razvojnega sodelovanja za Vzhodno Evropo, hkrati pa so uspeli, da je nizozemsko Ministrstvo za zunanje zadeve opustilo svoja opozorila pred potovanji svojih državljanov v Slovenijo, pri nizozemski avto-moto zvezi pa vztrajali, da Slovenijo proglasi za turistično varno deželo. Kasneje je Komite pomagal tudi pri vzpostavljanju gospodarskih vezi ter vezi na področju zdravstvenega varstva. Ves čas pa so se člani Komiteja požrtvovalno vključevali v delo pri zbiranju zdravil in zdravstvenih pripomočkov ter svoje humanitarno delo koordinirali z slovenskim Karitasom in Rdečim križem.

Ob mednarodnem priznanju Slovenije januarja 1992 je Komite prenehal delovati oz. se je preimenoval v društvo "Združenje prijateljev Slovenije, ki še naprej uspešno deluje.

Ljubljana, 29. november 2011

Spominska fotografija s Predsednikom RS – Frank van Krevel prejema Red za zasluge, 29.11. 2011 (foto Stanko Gruden/STA)

Spominska fotografija s Predsednikom RS: Frank van Krevel, 29. 11. 2011 (foto Stankjo Gruden/STA)

Spominska fotografija s Predsednikom RS: veleposlanik in Frank van Krevel, 29. 11. 2011 (foto Stanko Gruden/STA)

Spominska fotografija skupine Slovencev s Predsednikom RS, 29. 11. 2011 (foto Stanko Gruden/STA)

Od leve: Breda Sikkens-Tursic, Vanda Primec, Antoon Oosting (pokrit), Lidija Oosting-Fras, Predsednik RS, Pavel Iskra, Frank v. Krevel (Izza Predsednika RS), Milena Mlekus, Herman Hoops.

Frank van Krevel,
predsednik UO Komiteja za priznanje Slovenije, 1991
(zasebni arhiv Frank van Krevla)

Namreč, 7. julija 1991 se je na domu Antoona Oostinga in njegove soproge (Slovenke) Lidije v mestu Neeuwegeinu na Nizozemskem, samoiniciativno sestala skupina naprednih Slovencev, živečih na Nizozemskem, ki so ustanovili Komite za priznanje Slovenije, za predsednika UO pa izvolili Franka van Krevla, mladega, agilnega demokrata in mednarodnega sekretarja podmladka stranke D66 in raznih odborov. Tako je že 11. 7. 1991 Frank van Krevel predsedniku nizozemskega parlamenta in tudi zunanjemu ministru Hansu Van den Broeku predal peticijo z zahtevo po čimprejšnjem priznanju Slovenije. Na relaciji Nizozemska – Slovenija so zatem sledili številni medsebojni obiski, srečanja, lobiranja, pošiljanja pomoči in tudi informiranja. Tako je že 29. 7. 1991 prvo

informacijo o delu Komiteja in peticiji za priznanje Slovenije posredoval Haagische Courant in kasneje drugi mediji. Decembra 1991 je Komite že štel 63 aktivnih članov, ki so delovali v raznih sekcijah in odborih, seveda organizirano.

Ko je Kraljevina Nizozemska 15 januarja 1992 (uradno sicer 23. januarja) priznala RS, se je Komite preimenoval v Združenje prijateljev Slovenije, ki je aktivno delovalo še naprej, trenutno pa ga vodi gospa Mojca Guštin.

O zasluga Komiteta in samem odlikovanju bodo seveda poročali časopisi, radijske in TV postaje. Verjetno pa ne bodo poročale o tem, kako je Frank van Krevel nastopil avgusta 1991 v Arnhemu kot promotor SV. Zdi se mi, da o tem ni poročalo niti slovensko časopisje leta 1991, pa četudi so na Nizozemskem o tem obširneje pisali. Zato sem tudi sklenil, da to epizodo tudi predstavim na tem mestu, seveda pa tudi nekaj drobcev o življenju in delovanju Franka van Krevela, ki je nadvse zanimivo, vsestransko in zelo bogato.

Takole je sam ocenil svoje delovanje: »Zame je bil Komite čudovita priložnost, da osebna zavzetost zraste v izziv, s katerim smo se skupaj spoprijeli. Z ljudmi na tej strani in z ljudmi tod. Mogoče se ne more vse izmeriti, kaj vse smo sprožili, ampak bilo je vredno našega truda.»

»Srečala« pa sva se tako, da je Frank van Krevel hotel dopolniti svoje raziskovanje o zgodovini delovanja naprednih slovenskih izseljencev na Nizozemskem, konkretno o španskem prostovoljcu Ludviku Bračiču. Namreč, na moji spletni strani *Vojaštvo – Military* je naletel na seznam Slovencev, španskih borcev – prostovoljcev, tudi Ludvika Bračiča, za katerega sem zapisal, da je bil rodom iz Slovenskih Konjic, njegova usoda pa neznana.

Namreč, Frank je tudi v svojih raziskavah naletel na španskega borca Ludwika Bračiča, ki pa je v Španijo odšel kot nizozemski izseljenec in bil nato po povratku oz. okupaciji Nizozemske aretiran s strani Gestapa. Izdal na bi ga Andreas Engwirda, španski borec in nizozemski komunist, sicer agent Gestapa, omenjen kot atentator na maršala Tita tudi v moji knjigi *Zarote in atentati na Tita*, kar je nedavno povzel še dr. Jože Pirjevec v svoji knjigi *Tito in tovariši*.

Tako sva s Frankom načela tudi razpravo o Andreasu Engwirdu, enem od voditeljev nizozemski KP in tudi izšolanem gestapovskem vohunu, ki je septembra 1944 poslan na Vis, da bi izvedel atentat na maršala Tita. Ker je bil Engwirda kot španski borec zelo verjetno tudi sovjetski agent, vrinjen v nemški SD ali Gestapo, vse v okvirih nemške akcije *Rdeči orkester (Rote Kapela)*, ki je bila usmerjena proti sovjetski obveščevalni organizaciji v Franciji pod uspešnim vodstvom izkušenega agenta Leopolda Treperja, sva tudi menila, da je Engwirda dejansko deloval po navodilih sovjetske obveščevalne službe.

Toliko za uvod.

Najprej pa moram gospoda Franka van Krevela predstaviti z njegovo lastno biografijo, zatem pa bom predstavil tudi troje problemov o katerih sva doslej diskutirala, ki so pa zelo verjetno zanimivi tudi za ostale obiskovalce moje spletne strani.

Torej, kdo je Frank van Krevel?

Takole je zapisal:

»Rojen sem leta 1968 v nizozemskem mestu Heerlen, oče je Nizozemec, mama Slavka pa Slovenka. Njeni starši, iz Bovškega, so po prvi svetovni vojni prišli na Nizozemsko, pa je tako že rojena v Heerlenu, dejansko slovenskem rudarskem mestu. Namreč, njen oče Ivan Kenda, iz vasice Kal-Koritnica, je kot rudar delal v italijanskem rudniku Rabelj, pa je prišel 1930 v Limburg za boljšim zaslužkom. Ko je privarčeval nekaj denarja, je za njim prišla iz iste vasice še zaročenka Lojzka, Alojzija Mlekuž, služkinja v Trstu, pa sta se 1935 tudi poročila. V zakonu sta imela štiri otroke. Sicer pa sta družini Kenda in Mlekuž stari bovški družini, katere potomci so razpršeni po celem svetu ...«. Dedek in babica sta bila prizadevna člana društva Sv. Barbara. Leta 1947 sta se odpovedala italijanskemu državljanstvu in sprejela jugoslovansko.

Trenutno živi z družino v belgijskem mestecu Maaseik, ki je samo 25 km oddaljen od Heerlena. Vojaškega roka ni služil, bil pa je na naboru, kjer so ga določili kot kandidata za častniško šolo. Vendar so kmalu zatem uvedli profesionalno vojsko, pa se mu je ta »fantovska« zadevščina izmuznila.

Slovenščine se je naučil postopno, najprej doma, največ pa od babice Lojzke, ki se ni naučila nizozemščine. Po osnovni šoli je v domačem kraju vsaki petek zvečer obiskoval pouk slovenskega jezika, ki ga je vodil Slavko Šterman. Prek njega je kasneje spoznal Mitjo Vošnjaka, predsednika Slovenske izseljenske matice, prej veleposlanika, ki ga je vse od 1986 tudi animiral za raziskovanje zgodovine slovenskih izseljencev na Nizozemskem in spoznavanje Slovenije.

Bil je član in funkcionar Evropskega gibanja, Mladih evropskih federalistov in Mladih demokratov, pa je kot tak bil povabljen junija 1991 v Ljubljano na proslavo slovenske osamosvojitve in obenem sodeloval na Slovenskem svetovnem kongresu. Že 1. julija 1991 je prek TV posredoval nizozemski javnosti prve informacije o dogajanju v Sloveniji.

Kot bančnik se v prostem času največ ukvarja z raziskovanjem zgodovine slovenskih izseljencev na Nizozemskem, kakor tudi z znanimi izseljenci. Dopisoval je tudi v Rodno grudo.

O nekaterih problemih je pisal članke in razprave, nekaj pa je tudi objavil. Leta 1993 je v lokalnem časopisu objavil članek o srednjeveški romarski poti v Aachen in Maastricht, tudi slovenskih izseljencev, ki se je vršila vsakih 7 let vse od 14. stoletja, predvsem pa o dejstvu, da je v Aachenu dolgo časa nazaj bil ob romarskih dnevih prisoten tudi slovenski duhovnik. V slovenskem Cobissu je zabeležena objava članka 9. februarja 1996 v Dolenjskem list z naslovom *Le promocija površnosti in neresnic*. Prizadevno je sodeloval z Inštitutom za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU v Ljubljani (Marjan Drnovšek) Leta 1999 je objavil krajšo študijo o slovenskih komunistih in njihovih simpatizerjih na Nizozemskem v 1930-ih letih. Tega problema se je lotil zaradi tega, ker se je o tem premalo vedelo in pisalo. Namreč, tedaj je v Heerlenu izhajalo glasilo z imenom *Slovenska delavsko-kmečka republika*, ki ga je urejal Albert Hlebec. V tem času je skupina Slovencev, komunistov in njihovih simpatizerjev, izvršila nekaj odmevnih akcij, ki sta jih vodila Andrej Forte in Alojz Hohkraut, kasnejši narodni heroj. Pri tem je tudi naletel na novico, da je Aleš Bebler prihajal v sosednji Kerkradke, kjer je skupina šestih Slovencev ustanovila svojo celico KP Nizozemske, katerih člani so bili samo slovenski rudarji. V teh raziskavah arhivov lokalne policije je tako naletel tudi na španskega borca Ludviga Bračiča, o čemer bo še beseda.

Prvi promotor SV v tujini

Poleg tega, da je bil predsednik UO Komiteja nizozemskih Slovencev, ki so aktivno delovali za priznanje RS leta 1991, je Frank van Krevel tudi zaslužen, da je SV tudi javno predstavljena mednarodni javnosti že avgusta 1991.

To se je zgodilo takole: Preko znancev je dobil vabilo na evropsko konferenco vojaških obveznikov, ki je bila avgusta 1991 v mestu Arnhem na Nizozemskem. Takrat Slovenija še ni bila mednarodna priznana, njena vojska, TO, pa je veljala za nelegalno paravojaško formacijo. S tem vabilom v roki se je pogovarjal z organizatorji te konference in jih prepričal, naj povabijo predstavnike SV, pa četudi RS še ni bila mednarodna priznana, saj je prav takrat veljala še brionska deklaracija. Nagovoril je prof. Janeza Stergar, vodjo odbora staršev za vrnitev vojakov iz JLA, sicer sodelavca Inštituta za narodnostna vprašanja, da so v Ljubljani izbrali tričlansko delegacijo predstavnikov TO, ki so potem avgusta 1991 zares prišli na Nizozemsko. To so bili: Tomaž Pristav, Janez Debevc in Andrej Horvat.

Ob vsestranski podpori Franka van Krevla, so bili lepo sprejeti. Vsekakor je šlo za prvo predstavitev SV in tudi aktivno sodelovanje predstavnikov bodoče SV na mednarodnem prizorišču. V nizozemskih časopisih so o tem objavljene številne informacije in intervjuji, pa tudi fotografije treh delegatov SV (v civilni obleki) na tujem Samo nošenje uniform je bilo takrat dokaj kočljivo početje, saj je po nizozemskih zakonih predstavljajo celo hujši prekršek, vendar so uradni organi to enostavno spregledali. Frank van Krevel je ponosen na to predstavitev SV, saj je bila ideja samosvoja, njegova, izvedel pa je tudi celotno organizacijo v svoji režiji. Seveda ima nekaj dokumentov (za Vojaški muzej SV), osebno pa mu je ostalo prijateljstvo z enim od slovenskih vojakov, Andrejem Horvatom, ki mu vse od takrat nabavlja in dostavlja izborna štajerska vina.

Delegacija TO Slovenije na Nizozemskem, 1991
(Zasebni arhiv Frank van Krevel)

Ludvig Bračić, španski borec.

Na svoji spletni strani Vojaštvo sem objavil seznam Slovenskih prostovoljcev španske republikanske armade (1939 – 1939) oz. krajše španskih borcev, kjer sem in pod št. 37 zapisal naslednje: *BRAČIČ (BABIČ) Ludvik, iz Slovenskih Konjic, usoda neznana*. Drugih raziskav nisem delal, ker sem vedel, da bi to početje bilo brezplodno, saj sem že v prej ugotovil, da je šlo za ilegalne sezname, v katerih so posredovani tudi povsem napačni podatki. Da sem imel prav, naj pokaže tudi podrobna raziskava Franka van Krevla!

Ko je raziskoval delovanje skupine nizozemskih Slovencev, je naletel tudi na Ludwika Bracica, španskega borec, ki je bil rojen 22. decembra 1904 v Judendorfu, Avstrija, poročen 7. aprila 1927 v kraju Heerlen na Nizozemskem z Elisabeth van Dormalen

(kmalu zatem je rodila dvojčici). Družina je živela v krajih Brunssum, Heerlen in Hoensbroek, ki so bili tudi otoki slovenskih priseljencev. Ludwig je bil rudar – kopač v rudniku Oranje-Nassau III z rudarsko izkaznico števil. 2444. Potem se mu je sled izgubila. Toda že 21. novembra 1939 se pojavi kot delavec pri pretovarjanju tovora v Hoensbroeku, kjer je bil februarja 1941, skupaj s štirimi Nizozemci aretiran s strani Gestapa, zelo verjetno po izdaji Andreasa Engwirda, natakarja in tudi bivšega španskega borca, zdaj tajnega sodelavca nemškega SD oz. Gestapa.

Bračič naj bi bil izpuščen že avgusta 1941. Ponovno je bil aretiran 1943, saj je bil še vedno zelo aktiven pri t. i. »jugoslovanski ilegalci« i širšem nizozemskem rudarskem revirju, saj je njihova vloga bodisi zamolčana ali pa celo zanemarjena. Nekaj več je o tem predstavljeno v knjigi nizozemske Slovenke Milene Mulders z naslovom *S trebuhom za kruhom*, ki je izšla decembra 2011 v Ljubljani v izdaji Slovenske izseljeniške matice. Osnovne podatke je avtorici posredoval prav Frank van Krevel, ki še vedno raziskuje delovanje raznih naprednih skupin med izseljenci na Nizozemskem.

O Bračiču so nadalje evidentni le podatki, da mu je hčerka umrla 1948 v Heerlenu, sam pa je umrl 1965 v Hoensbroeku, kjer se je nastanil že leta 1939, pa se predpostavlja, da je celo okupacijo preživel v tem kraju in tudi pozneje, saj je tam 1979 umrla tudi njegova soproga.

Pri svojih raziskavah o delovanju progresivnih izseljencev na Nizozemskem, je naletel tudi na španskega borca Ludvika Bračiča. Najprej je naletel na članek *Les volontaires Yougoslaves/Slovens dans la guerre civile espagnole (1936-1939)* avtorja Avgusta Lešnika, ki je bil objavljen v reviji *Annales*, 2007/1, str. 107–138), v katerem je objavljen samo imenski seznam vseh jugoslovanskih prostovoljcev (Slovenci podčrtani). Še-le v mojem seznamu je naletel na podatek, da je bil Ludvik Bračič iz Slovenskih Konjic, o usodi pa ni nič znanega. Zato je nadaljeval preverjanje.

Tako je v dunajskem Dokumentacijskem arhivu avstrijskega odpora našel naslednji podatek; Ludwig Bracic, rojen 11. avgusta 1900 v Gricah pri Celju (Verjetno Griže pri Žalcu – moja ugotovitev), član KP Avstrije v Leobnu, rudar, poročen, oče dveh otrok, v Španijo odšel 1937 prek Nizozemske, pripadnik internacionalnega bataljona Dombrowski, ranjen septembra 1937, bival v bolnici v Murci-ji.

Andreas Engwirda, španski borec, nemški vohun in terorist (atentat na Tita)

Potem se mu sled izgubi. Po končani vojni je bil s strani t. i. »izrednega sodišča« leta 1950 v odsotnosti obsojen na 8 let zavora zaradi »nedomovinskega obnašanja«. Menda so ga obravnavali kot spreobrnjenca, ki je celo pomagal jugoslovanskim partizanom ...

Dne 2. januarja 1952 je beograjska revija *Trideset dana* objavila članek Slavka Odića z naslovom *O jednom pokušaju atentata na druga Tita (O enem od poskusov atentata na tovariša Tita)*, ki so ga takoj zatem povzeli še ostali beograjski in tudi drugi jugoslovanski časopisi.

Zanimivo je, da je na Nizozemskem le *Limburgsch Dagblad* iz Heerlena 8. januarja 1950 poročal, da so v Beogradu objavili, kako je njihov someščan Andreas Engwird nameraval septembra 1944 na Visu izvršiti atentat na maršala Tita. Čeprav je kasneje isti časopis še enkrat poročal o Engwirdu, se na Nizozemskem ni obširneje poročalo o tem, da je bil Engwirda dejansko kot agent SD poslan septembra 1944 radi atentata na maršala Tita, nakar je bil aretiran in predan sovjetski obveščevalni službi.

O primeru se kasneje ni več pisala, saj je menda nastajala zmešnjava okrog pisanja priimka Engwird oz. pravilno Engwirda, sicer frizijskega izvora. Na sojenju 1950 Engwirdu v odsotnosti (obsojen na 8 let zavora), sta dve priči trdili, da je Andreas Engwirda nedolžen in na varnem pri bivših partizanih (bil je dejansko v Sovjetski zvezi).

Časopisi so poročali, da je bil Andreas Engwirda natak v hotelu Momuis v Maastrichtu, kar pa ne bo držalo, saj je bil lokal zaprt že 1939. Verjetno je bil natak pred odhodom v Španijo, kjer je aktivno sodeloval kot predstavnik nizozemske KP.

Po nemški okupaciji 1941 je postal poveljnik gasilcev v Maastrichtu, obenem pa tudi tesni sodelavec Nitscha, načelnika Politische Gegnerbekämpfung v Maastrichtu. Septembra 1942 naj bi kot agent nemškega SD opravil radiotelegrafski tečaj, zatem se pojavi avgusta 1944 v Mostarju kot sodelavec organizacije Todt.

Kakšna je bila situacija jeseni 1944 na teritoriji okrog Mostarja in v partizanskih vrstah, naj pove naslednji zapis iz članka *Blokada stolačkog garnizona i razbijanje kolaboracionista (avgust – septembar 1944)*, v prevodu *Blokada garnizije v Stolcu in razbitje kolaboracionistov v obdobju avgust – september 1944*, ki je objavljen na www.znaci.net. Navajam v prevodu odlomek na str. 113-114 iz poglavja *Sledovi nekega atentatorja*:

»Ko je v štab 13. brigade na osnovi obvestil terenskih partijskih delavcev, dne 29. avgusta 1944 obvestil divizijski štab, da je Gestapo poslal v partizanske enote »določeno število agentov z nalogo, da izvršijo atentate na poveljnike«, eden od njih naj bi bil »gestapovec Ivica, Slovec, star okrog 40 let, brez las, srednje postave, z izkaznico na priimek Vuković, prej gestapovski tolmač, naj bi se nahajal v neki od partizanskih enot Hercegovini ali na obali, a o čemer je divizija že naslednji dan obvestila poveljstva I. in II. vojnega okrožja, je iz Mostarja v 3. bataljon na Hrgodu prišel »Nemec«, ki je delal v organizaciji Todt.

Ta postaven petindvajsetletni mladenič, ki se je s posredovanjem partizanskih simpatizerjev zaposlil v tej nemški delovni organizaciji, je uspel vzpostaviti zvezo in izrazil željo, da bi rad odšel v partizane, saj je bil španski borec, kar je menda »spretno« skrnil v svoji biografiji predani nemški delovni organizaciji Todt. Tako se je tudi znašel med trideseterico prostovoljcev, katere

je iz okupiranega Mostarja vodil v partizane Alija Krešo - Ala, obveščevalec 1. bataljona. Prenočili so v vasi Rotimljah pri Dubravah in zjutraj, ko so nadaljevali pot na osvobojeno ozemlje, je manjkal omenjeni »Totovec«. Naslednjega jutra se je vrnil v hišo, kjer so prenočeval in povedal, da je zaspal ko je skupina odhajala, pa zato pričakuje, da ga pošljejo v partizane. Njegova zgodba je takoj vzbudila sume, da nima dobre namene, pa ga je, skritega v sodu, ilegalec Sene Skočijajić iz Blagaja, vasi 20 km južno od Mostarja, odvedel na osvobojeno ozemlje.

V spremnem pismu Svete Kovačevića, političnega komisarja 3. bataljona, ki se je v slabi francoščini pogovarjal s totovcem, je zapisal zanimivo podrobnost, ki se mu je zdela čudna – kako je vse do tega dne ohranil popolnoma novo izkaznico španskega borca s podpisom Erkolija (Palmira Togliattija, voditelja italijanskih komunistov).

Dejansko je to bil Andreas Engvirda (tako napisano) natakar iz Leeuwardena, Nizozemska, ki je bil zares borec 11. internacionalne brigade v obrambi Španske Republike, ki je bil pozneje v svoji državi aretiran, iz zapora pa je izšel kot agent Gestapa. Nato je prišel v Zagreb in vključen v gestapovsko organizacijo, katere cilje je bil izvedba atentata na Josipa Broza Tita, kar je bilo označeno s šifro »Načrt Teodor«. Tako je prek Mostarja in Hrguda prispel v štab 2. udarnega korpusa, kjer se je razgovoril o vsemu, le o svoji vohunski nalogi ne, ker je isto hotel sporočiti »samo višjemu vojaškemu vodstvu«. Zato je korpusni štab poslal Nizozemca v Vrhovni štab, a v dopisu z dne 6. septembra 1944 napisano, da je med zaslišanjem povedal nekaj zelo zanimivih podatkov informativnega značaja, predvsem s področja sovražne špijunaže., vendar je na koncu tudi napisano, da bi »morda lahko šlo za enega zelo prepredenega človeka, ki je v sovražni službi«.

Tako je konec avgusta 1944 Engvirda prispel na Vis v Vrhovni štab, in bil tako skoraj na svojem cilju, vendar kot aretiranec«.

Tako je zapisano v partizanski enoti 11. udarnega korpusa NOV in PO Jugoslavije

V svoji knjigi *Zarote in atentati na Tita*, 2004, pa sem pod naslovom *Gestapovski poskus atentata na Tita na Visu, operacija »Teodor« - jesen 1944*, napisal nadaljevanje zgodbe kakor je bila že objavljena leta 1952 v članku Slavka Odića ....

GESTAPOVSKI POSKUS ATENTATA NA TITA NA VISU, OPERACIJA »TEODOR« – JESEN 1944

Po neuspelem desantu na Drvar so nemške varnostne službe pripravile načrt atentata na Tita v VŠ NOVJ na Visu, ki bi ga izvedel infiltrirani in šolani agent, diverzant in terorist – nizozemski komunist Andreas Engvird. Operacijo so pripravili šefi nemških obveščevalnih služb v Beogradu, Mandl, Schrems, Helm, Kungl in Vanek.

Andreas Engvird je bil eden od voditeljev KP Nizozemske, pa so ga Nemci pridobili na svojo stran zaradi razbijanja KP Nizozemske, kriv pa je bil tudi za nemški vdor v sovjetsko obveščevalno mrežo na Nizozemskem (Rdeči orkester in drugi).

Nemci so načrt skrbno pripravili. Izbrali so tri pripadnike delovne organizacije Todt v Mostarju, ki naj bi zbežali v partizane in se nekako prebili do VŠ NOVJ na Visu. Eden od treh prebežnikov je bil tudi Andreas Engvird. V Mostarju so se povezali s simpatizerji NOG in preko njih sporočili partizanskemu odredu v okolici Mostarja, da želijo dezertirati na partizansko stran. Člani partijske organizacije v Mostarju so dobili nalogo, da jih preverijo. Eden od njih je bil preveč vsiljiv, pa ga niso priporočili. Druga dva sta odšla po zvezi v partizane. Mlajši in neizkušeni agent se je hotel takoj povezati z Engvirdom, kar so partizani seveda takoj opazili. Pa tudi sam Engvird je kmalu spoznal, da bo akcija propadla. Zato se je odločil, da bo sam prijavil »sumljivega nemškega« agenta. Tega so partizani aretirali in je kmalu priznal, da je agent Gestapa. Seveda je odkril tudi Engvirda in njegovo nalogo.

Engvird tega ni vedel, saj mu je bilo rečeno, da ostala dva ne vesta za njegovo nalogo – atentat na Tita! Engvird se je partizanom takoj predstavil kot eden od vodečih nizozemskih komunistov, španski borec. Izrazil je željo, da bi preko VŠ NOVJ sporočil zahodnim zaveznikom zelo pomembne podatke.

Zato so ga iz partizanskega odreda poslali v korpus, tam pa ga je sprejel obveščevalni častnik Kosta, ki je dobro govoril angleško. Engvird mu je ponovil svojo željo, Kosta pa ga je prosil, naj ne bo preveč nestrpen, ker morajo najti varno zvezo z Vrhovnim štabom NOVJ.

Med bivanjem v štabu partizanskega korpusa je Engvird lahko videl, kako so partizani premagovali nemške enote, poslušal pa je tudi poročila z vzhodne fronte, kjer so sovjetske armade nezadržno prodirale proti Nemčiji. Na svoje oči je videl trideset ujetih esesovcev, ki so izgledali prav bedno, pa tudi naduti nemški častnik je na zaslišanju kmalu klonil. Korpusni obveščevalec Kosta ga je pospremil do obale, kjer sta Engvirda že čakala dva kurirja iz Vrhovnega štaba. Kosta je enemu od kurirjev predal tudi naslednje pisno poročilo za Aleksandra Rankovića, šefa Ozne:

»Andreas Engvird je vsekakor španski borec. Toda med bivanjem v štabu našega korpusa smo opazili nekaj nasprotujočih si stvari, posebej še glede odpora na Nizozemskem. Očitno je namreč, da že dolgo časa nima zveze s tem odporom. Če se to poveže s posebnim zanimanjem Adelberja Kungla za njega osebno, potem se postavlja vprašanje: kakšna je dejansko njegova naloga? Namreč, povsem gotovo je, da so njegovi tovariši iz odporniškega gibanja lahko te podatke sporočili zahodnim zaveznikom že iz Nizozemske, posebno, če vemo, da so imeli zavezniški komandosi stalne stike z Nizozemsko. Seveda pa obstajajo tudi zveze Nizozemcev s francoskim odporniškim gibanjem.

V pogovorih z našimi »Španci« smo izvedeli, da so se Nemci takoj po okupaciji Nizozemske vrgli na njihove španske borce.

Potrebno se je spomniti ujetnika iz Bijele, v Hercegovini, pod Prenjem, ki je po napadu na Glavatičevo, od koder je Bajo Stanišić, komaj uspel zbežati. Pozneje se je ugotovilo, da gre za Nizozemca. Bil je agent in Gestapo ga je poslal k četnikom, da bi tam opazoval stanje. Predstavljal se je kot nizozemski nacionalist. Ko smo ga zaslišali, je izjavil, da je bil pripadnik naprednega gibanja, vendar so ga Nemci po okupaciji Nizozemske aretirali in zlomili. Tako je postal njihov agent.

Iz njegovega zaslišanja je razbrati, da so se Nemci takoj lotili nepripravljenih nizozemskih komunistov in španskih borcev. Večino so pobili, slabiči pa so postali njihovi agenti.

Ker smo vse to vedeli in obenem odkrili nekatere nelogičnosti v izjavah Andreasa Engvirda, menimo, da je naš sum upravičen. No, vsekakor je potrebno paziti, da ne bi škodili človeku, če je nedolžen«.

Engvird je z vojaško ladjo kmalu prispel na Vis. Prvi dan so ga namestili v nekem bivšem hotelu. Drugi dan ga je pričakal prijazen partizanski častnik, ki ga je tovariško pozdravil in zaprosil, naj v toku dneva napiše svoj življenjepis, posebej še, kje se je boril v Španiji, kakšne naloge je imel v nizozemskem odporniškem gibanju, natančno pa naj opiše naloge, ki jih je hotel sporočiti zahodnim zaveznikom. Partizanski častnik mu je tudi predlagal, naj se sprehodi po pristanišču Visa, da bo videl, kakšno je glavno mesto partizanske države. Engvird je to tudi naredil, da bi dobro razmislil, kako napisati zahtevano biografijo. Ko se je vrnil s sprehoda, ga je že čakal partizanski major in mu sporočil, da morajo hotel izprazniti zaradi prihoda ranjencev, in da ga bodo namestili v notranjosti otoka. Z džipom sta se odpeljala do neke vasi, kjer je Engvird odpeljal do kamnite hiše, v kateri je bival starejši zakonski par. Sprejela sta ga prijazno, kakor pač na otokih sprejemajo tujce. Gospodar je bil mornar in je znal nekaj nemških in angleških besed. Tako so se sporazumevali. V skromni sobici ga je čakala postelja in miza s stolom. Na postelji je bila nova britanska uniforma. Major mu je predlagal, naj se preobleče.

Engvird se je najprej lotil svoje todtovske uniforme. Skrbno je izvlekel všito nalivno pero, dejansko pa je šlo za tri ročne bombe izjemne moči, pa tudi majhen revolver. Oboje je zatem všil v novo britansko uniformo, približno na ista mesta, kakor so to Nemci naredili na todtovski uniformi. Seveda je nemško bluzo takoj vrgel na odprto ognjišče, češ da je polna uši, medtem ko je še dobre vojaške hlače dal gospodarju.

Zjutraj je gospodinja poročala majorju, kaj je njihov gost počel. Dodala je, da je ostal poleg ognja, dokler bluza ni povsem zgorela. Naslednji dan je Engvird predal majorju celih sedem strani napisanega življenjepisa. Potem je šel na sprehod med vinogradi. S pomočjo topografske karte in kompasa je izračunal, da se nahaja uro hoda od mesta, kjer naj bi se izkrcala dva nemška diverzanta, ki sta imela nalogo, da ga po atentatu na Tita spravita s hitrim gumijastim čolnom na podmornico, ki je čakala v bližini Visa. Potem bo za nagrado lahko izbiral, kje bo živel in kaj bo delal, so obljubljali gestapovci. Engvird je preračunljivo pomislil tudi na beg, vendar je vedel, da ga bodo Nemci prej ali slej ujeli in ubili. Njegova naloga je bila povsem jasna in moral jo bo izvršiti. Glasila pa se je takole:

»Ko boste stopili na otok, morate zvedeti, kje se nahaja Vrhovni štab. Imate dovolj razlogov, da vas sprejmejo. Če pa tudi to ne bo dovolj, potem se morate do tja prebiti in opraviti nalogo. Ne pozabite, da je to vaša edina naloga in da je morate izvršiti!«

Medtem sta dva partizanska častnika pregledovala Engvirdov življenjepis. Prvo, kar sta ugotovila, je bilo dejstvo, da se je večina napisanega dotikala dogodkov v Španiji, kar je potrjevalo, da je bil resnično tam, medtem ko je bil del o podtalnem ilegalnem delovanju na Nizozemskem neprepričljiv. Sklenila sta, da ga bosta še pustila v dvomih.

Medtem so sarajevski ilegalci opravili nalogo, ki so jo dobili iz Visa: ugrabiti gestapovskega agenta Adalberta Kungla in ugotoviti, v kakšni zvezi je z Andreasom Engvirdom. Ko je aretirani Kungel videl, da se bo stvar slabo končala, je povedal naslednje: Engvird je postal agent gestapa po okupaciji Nizozemske. Dokler se je nahajal v Mostarju, je bil njegov veznik, vendar ga ni nikoli videl. Bil je samo novinar, ki je hotel pisati o zanimivi dogodkih. Dejansko je šlo za folksdojčerja iz Pančeva, ki je sodeloval z Gestapom.

Na Vis so sporočili, da je Kungel priznal, da je Engvird gestapovski agent in da ga pošiljajo s stražo na Vis. Na Visu je bilo odločeno, da Engvirda takoj aretirajo. To so naredili zelo spretno. Engvirdova bluza je ostala v sobi, pa jo je hišni gospodar prinesel in povedal, da je »vse na svojem mestu«. Mislil je na nalivno pero in ostali diverzantski pribor (revolver, topografsko karto in busolo).

Major je zaslišanje začel nenavadno. Najprej je iz bluze izvlekel gestapovski teroristično-diverzantski pribor, prebral Kunglovo priznanje in postavil vprašanje: »Začeli bomo s konca. Kaj je bila vaša naloga«?

»Moral bi ubiti Tita!«

Tako se je neuspešno končala še ena od akcij nemških obveščevalnih in varnostnih služb, da obglavijo partizansko vojsko. Ni pa to bil zadnji poskus.

Maršal Tito s člani VŠ NOVJ na Visu, 1944

(z leve: Bakarić, Leskošek, Kardelj, Tito, Ranković, Vukmanović in Djilas)

Partizani so Engvirda zatem predali sovjetski vojaški misiji oziroma njihovim obveščevalcem, da bi bolj podrobno raziskali vdor nemške obveščevalne službe v del sovjetsko obveščevalne mreže pod oznako »Rdeči orkester« na Nizozemskem.